

Ioana Cristache-Panait și arh. Florica Dimitriu, BISERICILE DE LEMN ALE BANATULUI, în „Mitropolia Banatului”, an XXI (1971), nr. 10—12, pp. 550—564.

Salutară inițiativa revistei Mitropolia Banatului de a publica studiul „Bisericile de lemn ale Banatului” al autoarelor Ioana Cristache-Panait și Florica Dimitriu (prima cercetătoare la Institutul de Istoria Artelor, cea de-a doua arhitect-restaurator la Direcția Monumentelor Istorice și de Artă), cu atât mai mult cu cât literatura de specialitate de pînă acum a neglijat monumentele de lemn ale Banatului.

Pînă în prezent, în studiul bisericilor de lemn din țara noastră s-au conturat două modalități de prezentare, dictate de cele două metode ce au stat la baza elaborării acestor lucrări: metoda monografică și metoda structurală. Ambele metode au dat rezultate pozitive, reușind, în speță, prin lucrările apărute în ultimele două decenii, să aducă date și concluzii revelatoare asupra arhitecturii monumentale în lemn din România.

În studiul luat de noi în discuție, autoarele au optat pentru a doua soluție, reușind, așa după cum vom vedea, să ne redeie o imagine de ansamblu asupra bisericilor de lemn din Banat.

După ce sînt prezentate zonele etno-geografice din Banat, în care se mai găsesc asemenea monumente, autoarele analizează cauzele care au dus la dispariția lor, între care: dese războaie ce au bîntuit teritoriul Banatului, în special în sec. XVII—XVIII, dar, mai ales, ca un semn al unei mode dictate de un relativ avînt social-economic în urma eliberării de sub turci. Ar mai fi de adăugat aici un fapt ce scapă autoarelor, acela că, îndeosebi în sudul fostelor județe Caraș și Torontal, acolo unde românii fuseseră înglobați în regimentele grănicerești, bisericile de zid au înlocuit mai devreme lăcașurile de lemn, tocmai ca un semn al relativei bunăstări a satelor grănicerești, față de celelalte din Banat. Lucrul acesta reiese foarte clar din consultarea diferitelor statistici oficiale din sec. XVIII—XIX, reconfirmate apoi de diferite chestionare alcătuite la începutul sec. XX și păstrate la Arhivele Statului din Timișoara la Arhiva Muzeului Banatului.

Un capitol special al studiului se ocupă apoi de datarea istorică a bisericilor de lemn bănățene. Unora li se atribuie, conform tradiției, o vechime mare, mergînd pînă în al XV-lea secol. Ipoteza nu trebuie exclusă, fiind lucru știut că în cazul bisericilor de lemn, dese înlocuiri și reparații ale materialului lemnos au putut duce la schimbarea

fizionomiei exterioare a monumentului, dar structura, în cazul de față tipul de plan, a rămas neschimbată pînă azi.

Partea cea mai consistentă a lucrării rămîne însă cuprinsă în capitolele dedicate tipologiei, tehnicilor de construcție și a elementelor de elevație. După ce sînt amintite toate tipurile de plan — și sînt stabilite nu mai puțin de 8 variante — autoarele trag o concluzie valoroasă și revelatoare referitor la faptul că, deși puține la număr (28), bisericile de lemn din Banat conservă tipuri străvechi, unele identice, altele asemănătoare cu tipurile întîlnite în celelalte provincii istorice românești. Subliniind totodată și deosebiri față de monumentele de lemn din România, studiul reușește în mod fericit să demonstreze caracteristicile definitorii ale bisericilor de lemn din Banat. Dintre ideile valoroase pe care studiul le dezvoltă mai reținem : relațiile dintre casa țărănească și lăcașurile de lemn din Banat, influențele reciproce dintre bisericile de lemn și cele de zid, sesizabile și în Banat.

Cu toate lucrurile bune ce le putem spune despre studiul în discuție, trebuie să semnalăm și cîteva mici erori, ce de fapt nu ating fondul problemelor, ci provin mai degrabă dintr-o necunoaștere exactă a punctelor topo-geografice din Banat. Bunăoară, vorbind despre obișnuitele mutări dintr-un sat într-altul a bisericilor de lemn, autoarele afirmă la un moment dat că biserica de lemn din satul Topla (jud. Timiș) ar fi fost adusă la 1807 din satul Remetea Mare, fapt inexact, deoarece aceasta a fost adusă de la Remetea Luncă, sat aflat la numai 7 km distanță de Topla. În mod similar, se greșește cînd se spune că biserica din Petrilova (jud. Caraș-Severin) — monument dispărut la 1930 — a fost adusă din satul Coștei (jud. Timiș). În realitate, biserica de lemn din Petrilova fusese adusă din Coșteiul Mare (azi în provincia Voivodina din R.S.F. Jugoslavia), aflat la mai puțin de 20 km, peste graniță, de Petrilova.

Referitor la biserica de lemn din Căpăt (jud. Timiș), autoarele, preluînd o croaie transmisă de bibliografia de pînă acum, situează începuturile monumentului la 1736. Potrivit unui inventar-manuscris datînd de la începutul secolului al XIX-lea, păstrat în arhiva parohială din Căpăt, biserica de lemn, de aici nu poate fi anterioară anului 1778.

Cu toate micile scăpări semnalate mai sus, lucrarea „Bisericile de lemn ale Banatului” rămîne cel mai valoros studiu scris pînă acum despre arhitectura populară monumentală din Banat.

Nicolae Secară